

Святогірський Успенський монастир, м. Слов'яногірськ, Донеччина

Андрій Івченко
канд. геогр. наук,
ст. наук. співр.
Інституту географії
НАН України,
м. Київ

Донщина, в історико-географічному значенні, — найсхідніша частина сучасної України, що, майже повністю (крім найпівнічніших районів), обіймає території Донецької та Луганської областей загальною площею понад 50 тис. км². Незважаючи на те, що освоєння Донщини нашими предками слов'янами почалося значно пізніше, ніж, скажімо, Придніпров'я чи Галичини, завдяки потужному економічному розвитку впродовж останнього століття, вона значно випереджає будь-який регіон України за густотою населення, що складає, наприклад, у Донецькій області 178 осіб на км², а загальнодержавний показник дорівнює лише — 79 осіб на км².

Меморіал "Міус-фронт", околиці м. Красний Луч, Луганщина

Перші поселення на теренах Донщини (в східній частині Приазовської височини) відомі з раннього палеоліту, а численні залишки помешкань пізнього палеоліту, розкопаних археологами, досить щільно вкривають береги долин Сіверського Донця і його приток. Наприкінці IX ст. на ці землі прийшли кочові племена скотарів печенігів, на початку XI ст. — торків, а в середині XI ст. — половців, від перебування яких у безкраїх степах залишилися десятки тисяч кам'яних ідолів. У 1220—41 рр. зі сходу відбулося масове й руйнівне монгольське вторгнення, що охопило значні території до Польської й Балканських держав включно. Воно на століття зумовило знелюднення й занепад у розвитку Донецького краю, залучивши його в межі так

Пам'ятник С. Бубці, НСК "Олімпійський", м. Донецьк

званого Дикого поля, контрольованого Золотою Ордою. Зі середини XV ст. значна частина донських земель (передусім приазовських) входила до Кримського ханства, яке згодом підпало під владу Османської імперії. Довгий час ці землі слугували місцем єдиного притулку для поодиноких селянських родин, які тікали від злиднів на Донщину з півночі та заходу. Активне заселення краю почалося у період визвольної війни українського народу (1648—1654 рр.), від жахів якої бігли селяни з Правобережної України. XVIII ст. пройшло в численних війнах, що вела Російська імперія з Туреччиною за розширення своїх просторів і за вихід до південних морів. Вони сприяли поступовому витісненню мусульманської держави з Північного Причорномор'я та Приазов'я, а згодом і Криму, та досить активному заселенню Донщини слов'янами (селянами з Росії, Правобережної України та Слобожанщини і, навіть, вихідцями з Балкан — сербами) та християнським населенням Криму (греками, грузинами, валахами та вірменами).

За адміністративно-територіальним поділом Російської імперії північна частина Донщини входила до Українсько-Слобідської (з 1835 р. — Харківської) губернії, центральна частина — до Катеринославської губернії, а західна частина — до земель Війська Донського. В другій половині XIX ст. — на початку XX ст. Донецький край, завдяки вільному допуску західноєвропейського капіталу (англійського, французького, бельгійського та німецького) і будівництву мережі залізничних доріг, поступово

перетворюється в центр гірничодобувної, металургійної, машинобудівної та інших промисловостей на півдні Російської імперії. За радянських часів на Донщині, що продовжувала інтенсивно економічно розвиватися, видокремлено Донецьку область, яку 1938 р. поділено на дві — Сталінську та Ворошилоградську, що існують донині, але з іншими назвами.

Пам'ятник А. Солов'янецку — "донбаському герцогу", м. Донецьк

Миколаївська церква, м. Артемівськ

На фоні багатьох регіонів України, Донщина не може похвалитися великою кількістю архітектурних або культурних пам'яток та їхнім поважним віком. Найвидатнішою культурною спорудою Донецького краю є надзвичайно ефектні, розташовані на крейдяних скелях над Сіверським Донцем, будівлі Святогірського Успенського монастиря (перші згадки датуються 1624 р.), нещодавно освяченого як третя в Україні (після Києво-Печерської та Почаївської) православна лавра. На Донщині збереглося кілька храмів кінця XVIII — початку XIX ст., адміністративні та громадські споруди часів Російської імперії та багато пам'яток радянської епохи, серед яких видатні меморіальні комплекси часів Другої світової війни ("Міус-фронт", "Саур-Могіла" тощо), десятки різноманітних музеїв і монументів.

Здавалося б, недоречно говорити про природну красу краю, в якому ледь не обов'язковою складовою краєвиду є терикони, свічки фабричних димарів та обриси гігантських заводів. Але неповторна краса Донщини додає своїх, інколи надзвичайно мальовничих, штрихів до природного полотна України.

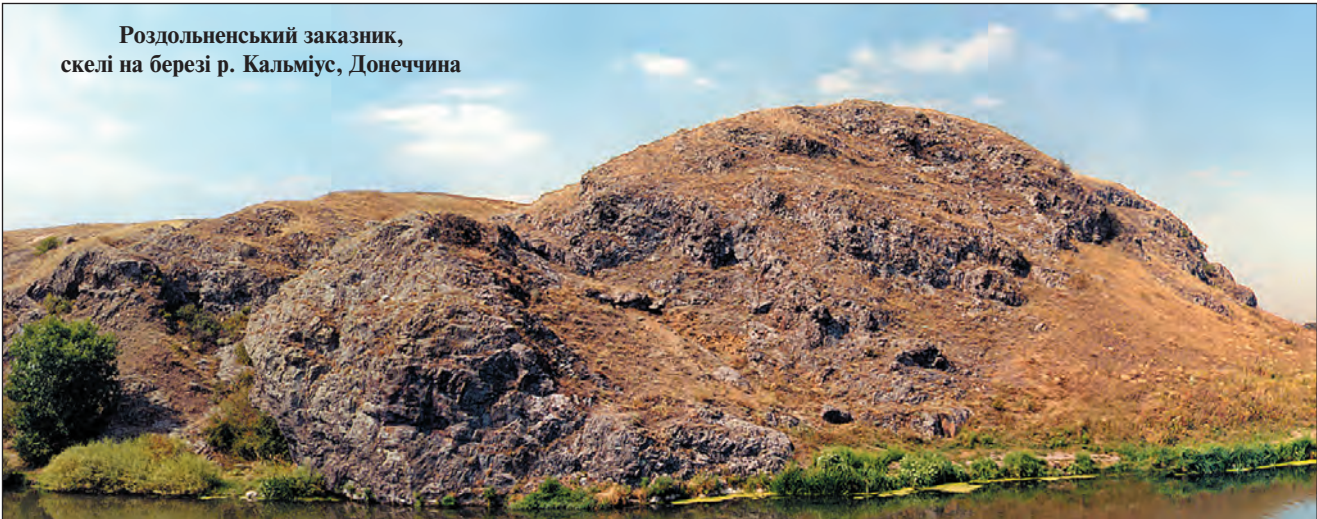
На території Донщини створено два природних заповідники, філії (або ділянки) яких розкидано по різних районах Донецької та Луганської областей. Найстарішою заповідною ділянкою ще з 1931 р. був "Стрільцівський степ" (Міловський р-н) — невеликий шматок (нинішня площа 5,22 км²) колись

Вознесенська церква,
м. Олександрівськ, Луганщина

**Крейдяні скелі, с. Білокузьминівка,
Донеччина**

**Роздольненський заказник,
скелі на березі р. Кальміус, Донеччина**

широких Старобільських степів на відрогах Середньоруської височини, де опікуються збереженням найбільшої в Україні колонії байбака європейського. Тепер це одна з трьох ділянок Луганського природного заповідника, створеного 1968 р. Інші його філії — Станично-Луганська (або Придонецька заплава), розташована в однойменному районі на площі 4,98 км² й опікується збереженням заплавних екосистем лівобережної частини Сіверського Донця та Провальський степ, утворений у Свердловському районі у 1975 р. на площі 5,87 км² у найбільш підвищеній частині Донецького кряжу. Український степовий природний заповідник, заснований у 1961 р., більшість складників якого розташовані в Донецькій області та віддаленні одна від одної, репрезентує різноманітні степові ділянки. Це і Хомутовський степ (Новоазовський район, площа 10,3 км²) — країна ковили, єдине місце в Україні де можна зустріти 12 її видів, і Кам'яні Могили (Володарський район, площа 4,56 км²) — кам'янистий варіант сухих різнотравно-типчаково-ковилових степів і Крейдяна флора (заснована в 1988 р. в Краснолиманському районі на площі 11,34 км²) — де охороняються рослини, що ростуть на крейдяних породах.

На Донщині в 1997 р. створено, напевно, один із наймальовничіших національних природних парків рівнинної України — "Святі Гори". Своєрідний ландшафтний комплекс парку (заг. площа — 405,89 км²) включно крейдяні останці, балки та яри корінного правого берега головної водної артерії Донщини — Сіверського Донця та її майже трикілометрову заплаву й борову терасу на протилежному березі річки. ■

**Донбаський красвид,
сmt Тошківка, Луганщина**

